

1500 ani de la traducerea Bibliei în armenește

Dăm mai jos, după note stenografice, ultima din acele conferințe pe care d. Prof. N. Iorga le-a ținut cu ocazia comemorării traducerii Bibliei în armenește. Conferința, pe care o publicăm mai jos, a fost ținută în Sala Ate-
neului Român în ziua de 27 Octombrie 1935, în cadrul unui festival literar și artistic, organizat de comunitatea armenească din Capitală.

Intâiu, dv. sunteți de lăudat că v'ați strâns din toate părțile, unde nerorocirea dv. și uneori norocul nostru v'a răspândit, — e nenorocirea dv. și norocul nostru că folosim de pe urma muncii și energiei dv., — dv. sunteți de lăudat că v'ați adunat în jurul unei mari serbători culturale și unei amintiri literare. Sunt popoare care serbează altceva: momentul când au sărit în capul altora, momentul când au purtat un mare războiu sau când au câștigat o mare biruință, — dar sunt și biruinți drepte, cum este acuma una la care asistăm acolo, în Africa. Sunt popoare care-și fac un cult din triumful violenței lor. Ce frumos este când se vede că un popor vechiu, mare ca al dv., nu se gândește la războaiele purtate și nici la jertfele așa de dureroase și vrednice de simpatie pe care le-au făcut, și se gândește la o mare faptă sufletească îndeplinită.

Un tezaur al popoarelor

A traduce cineva Biblia într'o limbă, aceasta înseamnă un mare act sufletesc. Traducerea Bibliei cuprinde totdeauna ceva

din sufletul poporului care a tradus. Biblia cea veche cuprinde și foarte multe din viața unui popor pentru care atâția în faza actuală n'au simpatie și sunt persoane care spun că s'ar mulțumi cu evanghelia și ar părăsi istoria poporului evreesc în sama poporului evreesc.

Fără îndoială că această parte este legată de o viață istorică, care nu este nici a dv. nici a noastră, nici a nimănui. Însă să întâmplă aceasta, și este o tot așa de mare minune ca și a revelației din care a ieșit Cartea Sfântă, se întâmplă minunea că în Biblie se întâlnesc lucruri așa de adânc omenești, potrivite pentru oricine ca Înțelepciunea lui Solomon și Psalmii lui David — Părintele Arhiepiscop trebuie să spună că sunt ale lui Solomon și David, noi însă, pe base istorice și filosofice, avem foarte puternice îndoieli. Partea aceasta este fără îndoială ceva care merge la inima oricui, o înțelepciune care nu va muri niciodată și o duioșie care va stârni toate sentimentele de simpatie pentru suferințele, pentru durerile, pentru fatalitatea vieții.

Traducerea românească a Bibliei

Noi Români putem prețui traducerea Bibliei care este așa de veche, pentru că și literatura noastră, în afară de cântecele populare, începe printr'o astfel de traducere. Dar dv. aveți avantajul pe care noi nu l-am avut, al unei traduceri foarte vechi, pe vremea când era un merit mult mai mare să traduci Sf. Scriptură. Noi, Români, n'am fost printre cei dintâiu cari am tradus Biblia; ea s'a tradus în toate limbile romanice și pe urmă am venit noi, într'un anumit moment, cu traducerea noastră. Traducerea aceasta s'a făcut la 1700, sub influența altui popor. Cehii au prefăcut Sf. Scriptură în limba înțeleasă de toată lumea; de aici a pornit un curent prin Ungaria de Sus și la noi, așa încât într'un colț din vechia Moldova, într'un colț din Maramureș, din Bucovina s'a făcut această dintâiu traducere, și traducerea aceasta a fost făcută pe bucăți, nu întreagă, și, mai mult sau mai puțin n'a fost primită de poporul întreg, fiindcă, la noi Sf. Scriptură era în limba slavonă. Și atunci se întâmpla lucrul acela interesant și duios că, în unele manuscrise, cu o cerneală se scria textul slavon și cu alta traducerea românească: pe de o parte se întrebuința cerneala roșie și pe de altă parte cerneala neagră, și, fiindcă părintele care mergea la biserică nu avea

mijlocul să aibă două cărți, ci numai o singură carte, în biserică el citea textul slavon scris cu o cerneală și, ca să înțeleagă el și să-și îndulcească sufletul, acasă la dânsul, cetia partea românească. A trebuit multă vreme, până în epoca Fanarioșilor, ca limba românească să străbată în biserică, să se impună și să se audă de la o strană la altă strană, dintr'un sat în alt sat și dintr'un oraș în alt oraș.

La dv. a fost o creație națională foarte veche și foarte simțită de toată lumea: a fost o piatră de temelie a culturii dv. Ați mai avut apoi două avantagii pe care noi nu le-am avut. Cine se uită în această sală în care sunt reprezentate chipuri omenești foarte deosebite, vede — nu sămânați, pentru că și națiunea armenescă s'a amestecat mai mult sau mai puțin cu alte națiuni. Dar, în timpul când s'a făcut traducerea Bibliei, în națiunea armenescă era un singur amestec, între elementul tracic, sau un element apropiat de cel tracic, care este la rădăcina poporului românesc și peste Traci s'au așternut pe urmă Romanii — în ce privește alcătuirea cea veche, noi suntem rude, și n'avem decât să ne uităm unii la alții: aceasta explică și deseale căsătorii care se întâmplă între cele două națiuni, — în momentul acela, zic, în afară de elementul acesta apropiat de cel tracic și care a creiat limba, și un alt element, pe care-l numesc „mijlociu”, din Asia Mică, mult mai puțin, în afară de aceasta dv. erați un popor deplin format, un foarte vechiu popor, care nu mai avea de cerut nici din dreapta, nici din stânga pentru a se alcătui.

Armenia fața de popoarele romanice

Noi suntem un popor care ne-am format târziu. Câtă vreme a trecut de când era poporul armenesc! Au mai trecut vreo cinci sute ani până în momentul când putem spune că exista un popor românesc desfăcut din celelalte popoare romanice, — și acum este discuție, care este momentul precis când s'au alcătuit popoarele romanice noi. Pe de altă parte, limba noastră este o limbă de formație, noi am avut meșteșugul să facem din multe lucruri împrumutate ceva destul de convenabil. Dv. nu ați avut nevoie să amestecați nimic, pentru că limba dv. vine din cele mai depărtate timpuri ale strămoșilor dv. Iată lucruri mari. Și este în judecată, în cercetarea lumii întregi această traducere pe care o celebrați.

Eu aş mai adăuga încă un lucru, care este spre lauda poporului dv. şi trebuie să-l spun acum. Sunt popoare care ele însele nu valorează mare lucru, dar soarta le-a aşezat la locuri foarte bune, la vad, cum se zice în materie de comerţ. Popoarele acestea sunt pe malul mării, şi marea aceasta le permite să meargă ori unde vor sau sunt la capete de caravane. Popoarele acestea au vecini buni: le-a dat Dumnezeu vecini de aceia, cari nu-i turbură. Nici odată un popor n'a fost mai rău aşezat, şi noi suntem aşezaţi rău de strămoşii noştri, într'o regiune ca aceasta. Şi nu ne iubesc toţi vecinii, deşi aceasta nu este aşa de rău. Germanii se laudă de multă vreme că sunt aşezaţi între vecini ca Francezii şi Ruşii, cari nu-i iubesc, şi aceasta înseamnă că sunt ţinuţi totdeauna în pază, gata de luptă. În ce priveşte poporul armenesc, unde v'a aşezat soarta? Acolo într'un colţ între munţi. Între munţi închişi, fiindcă munţii aceştia ai Caucazului nu sunt munţi cu trecători cum sunt Carpaţii noştri, cum sunt încă Alpii şi mai puţin Pirineii; sunt munţi închişi. Apoi în dreapta şi în stânga două mări: Marea Caspică şi Marea Neagră, care dă în Mediterană prin sugrumarea Dardanelelor. O mare rea, şi Marea Caspică nu este dintre cele mai bune, iar apoi, în jos, cât drum până la Marea Mediterană!

Relaţiile cu Bizanţul şi Persia

Târziu de tot s'a creiat Statul armenesc, societatea armeană. Când însă exista Statul Armeniei Mari, pe lângă care al Armeniei mici apare ca un refugiu, ca un loc de exil, el avea ca vecin Bizanţul, care nu recunoştea dreptul de a trăi al Statului armenesc, ci a căutat să înglobeze această provincie. Dar Bizanţul cel puţin reprezintă o foarte mare cultură, o strălucită cultură, care din punct de vedere naţional, vă ameninţa cu dispariţia. Alteceva era Bizanţul în alte regiuni, care, regiunile acestea, erau de viaţă ţărănească, şi alteceva era Bizanţul în regiunile acelea unde în chip firesc căuta să pătrundă cultura grecească, — fiindcă, dela o bucată de vreme, Bizanţul purta pecetea culturii greceşti.

Dv. aţi rezistat; mare merit pentru dv., dar, mare pagubă pentru Bizanţ. Pe de altă parte, erau Perşii, nu Perşii aceia vechi, din Iran, al căror nume este luat astăzi de Statul persan. Persia, pe vremea când aţi tradus Biblia, trecuse prin stă-

pânirea Parților, iar aceștia sunt un popor din Turchestan; ei reprezintă un element turanic de stepă, inferior sub raportul cultural. Statul acesta persan nou, cu care au luptat strămoșii dv. era un Stat violent și apăsător.

Cultura siriană

În condițiile acestea totuși ați isbit să vă păstrați o formă politică și în aceasta să alcătuiți o cultură.

Multe din traducerile cele vechi sunt din Siriană. Sirienii aceștia sunt și ei un popor foarte vechiu, ei au o frumoasă literatură, mai veche decât literatura dv.; și în materie de artă ați împrumutat dela Sirieni. Era un moment când Siria putea trece peste marginile dv., dar și acestei primejdii v'ați putut împotrivi.

Dar vremea noastră nu este o vreme de dreptate: oamenii sunt mai răi decât înainte; din cauza unei culturi materiale, de care școala este vinovată, ei s'au sălbăticit: fizică, chimie, matematică, mecanică, tehnică, iar toate lucrurile care vorbesc sufletului omenesc sunt pe alături; și școala aceasta nu are nicio religie și nici un ideal; cu religia nu are ce să facă, iar ideile, câteva frumoase, care se spun aici la ocazii solemne, la 24 Ianuarie și la 10 Maiu. Școala aceasta nu este însuflețită, și de aceia toate națiunile s'au brutalizat.

Dv. vă găsiți acasă, sub stăpânirea Rusiei, care poartă masca sovietică, dar sub dânsa este tot Rusia din toate timpurile. Acum, în clasa lor conducătoare sunt sentimente deschise, fără îndoială, vrednice de luat în seamă, dar nu ne putem împiedeca de a vedea sub aceste așa de frumoase declarații, pe care le presupun oneste, tot Rusia țaristă de odinioară. Altceva este dacă am discuta cu ei anumite idei de un alt caracter, mai ales dacă ar fi vorba de politică. Pe de altă parte, vă găsiți sub stăpânirea, mult mai grea, a dictatorului național turc, a d-lui Atatürk, care nu visează altceva decât că în regiunea Statului acesta național turcesc să nu existe nici amintirea altei națiuni.

A face propagandă pentru dreptul național la oameni așa de închiși față de orice cerere de dreptate, este un lucru zadarnic. Dar aceasta nu trebuie să facă pe nimeni să se descurajeze.

De obicei o pornire rea nu se biruie decât atunci când

ajunge să fie de nesuferit. Naționalismul agresiv va putea fi biruit în folosul umaniității, numai atunci când își va face așa de mult de cap, încât putem să prevedem momentul când omenirea se va scutura de această sălbăticie, și atunci din nou va zbura deasupra negrelor ape turburi în care suntem scufundați cu toții, porumbelul alb.

Și porumbelul alb va fi văzut când marile națiuni de cultură călcate în picioare de toți cei veniți pe urmă, călcate în picioare de toată brutalitatea națiunilor parvenite, când aceste națiuni vor fi înțelese și ajutate și, când după ce a fost pentru cotropitori atâta loc pe lume, se va găsi puținel loc și pentru acei cari au sfințit patria lor milenară cu muncă, suferință și cultură.

N. Iorga

